

*Критика и библиография
Critique and Bibliography*

НОВ ПРОЧИТ НА СОЦИАЛНАТА ФИЛОСОФИЯ НА ОРТЕГА-И-ГАСЕТ

NEW READING OF ORTEGA Y GASSET'S SOCIAL PHILOSOPHY

Борис Манов

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Още в началото трябва да се посочи, че предложената на вниманието на читателите книга¹⁾ представлява задълбочено и многостранно научно изследване на основните идеи в социалната философия на Ортега-и-Гасет, като заедно с това прави опит да разкрие „духовната ситуация на времето“, в която са се формирали тези идеи, както и да даде възможност на читателя сам да почувства духа на творчеството на испанския философ в предложените текстове на Ортега-и-Гасет в края на книгата. Това подсказва, че обхватът и съдържанието на повдигнатите проблеми затрудняват изчерпателното им представяне в настоящата рецензия. Ето защо ще бъде направен опит да се очертаят главните моменти, които по наше мнение най-вярно отразяват основните идеи и теоретичната позиция на автора.

1. Обосноваване на актуалността и необходимостта от изследването. Авторът напълно правомерно защитава тезата, че макар вече да е популярен в България, Ортега-и-Гасет продължава да бъде познат почти само като естетик. Неговата философия остава в сянката на „Бунтът на масите“ и „Дехуманизация на изкуството“. Тези две произведения нито изчерпват, нито са най-репрезентативните текстове за философията на испанския мислител. Монографията си поставя за цел да допринесе за философската рецепция на Ортега-и-Гасет. В този план тя може да се разглежда и като задълбочаване и разширяване на изучаването и представянето на творчеството на испанския философ, започнато в едно по-ранно изследване на Л. Копринаров – „Либерализмът на Хосе Ортега-и-Гасет.“, С., 1995.

2. Л. Копринаров извежда като главна черта в творчеството на Ортега-и-Гасет това, че той е инициатор на идеи, но не дава вид на системен философ. Тази особеност на неговата философия се обяснява най-вече с рязкото дистанциране на Ортега-и-Гасет от класическия рационализъм и с намерението му

да създава една философия на „конкретното“, една контекстуалистка философия. Под изключителното тематично и жанрово многообразие на неговото творчество обаче лежи общ фундамент. И тъкмо тази мисловна „двуетажност“ в творчеството на Ортега-и-Гасет създава част от затрудненията при неговата интерпретация. В монографията се търси изход от тези затруднения чрез използването на специфична херменевтична стратегия – от текстовете върху конкретни теми към под-ставената им, про-извеждащата ги, под-държащата ги философска доктрина, след което при необходимост завръщане към „конкретните теми“.

3. Една от най-продуктивните страни на рецензираната монография е, че в нея е приложен сравнителен подход – както чрез т. нар. „exkurs“ (Ортега-Шпенглер, Ортега-Фройд, Ортега-Бурдийо), така и с „вътрешни“ сравнения (най-често с Хумболт, Унамуно, Бердяев, Хайдегер и т.н.) в хода на изложението. Така става възможно една или друга идея на Ортега-и-Гасет да бъде разгледана не само *ad intra*, но и *ad extra* – в успоредица, върху по-широк идеен фон, в контекста на други автори, както и да се създаде своеобразен режим на задочен диалог и сблъсък на смисли, с намерението да се улесни осмислянето на идеите на Ортега-и-Гасет и да се открият условията за тяхната перспективност.

4. Същностен момент в книгата е това, че чрез анализиранияте теми и начина на изложение се защитава тезата, че социалната философия на Ортега-и-Гасет не е някакъв сегмент от философията му, не е „секторна философия“, а има всепроникващо присъствие в неговото учение. Тя е разположена и там, където Ортега-и-Гасет не говори пряко за „социалното“. Изходна позиция на монографията е, че е необходимо да се анализира ортегианското понятие за социалното не само в местата, където пряко се говори за него. Не по-малко плодотворно е, когато това се прави по отношение на широк кръг от теми, в които социалното не е експлицирано (например, в областта на изкуството, при разглеждането на перспективизма като фундамент на епистемологичен, онтологически и социокултурен плурализъм и пр.). Смисълът на социалното се търси не толкова чрез анализ на понятието за социалното, а чрез проследяването на „случването“ му в различните области на човешкия живот.

5. Като безспорна позитивна характеристика на книгата могат да се изведат редицата оригинални автори „прочити“ на творчеството на знаменития испански философ. В основата на учението на Ортега-и-Гасет според Копринаров е заложена идеята, че човешкият живот се осъществява в поле, белязано от непрекъснато напрежение между човешката воля за себеизява и социално налаганата – макар и полезна – принуда, ограничаваща полето на себеизявата. Животът на човека е биологично непредопределен, човекът е „болното животно“. Но тъкмо заради този си дефицит спрямо животното човекът носи същностните белези на откритост, на непредопределеност от природната среда. Ако обаче остане неограничена, тази свобода би предизвиквала и под-

държала неотклонен хаос. Социалното е механизмът за преодоляване на възможния заплашителен хаос. То е анонимна власт, която овладява индивидите, структурирайки полето на възможната и налична тяхна дейност. Социалното е продукт на човешка дейност със загубено авторство – социалното е „никой конкретно“. Ето защо, както посочва Л. Копринаров, основният въпрос в ортегианската теория на социалното е как и защо човекът произвежда социалната реалност и, обратно, кои са начините, чрез които тя в една посока улеснява живота на хората, преодолява хаоса в техните взаимоотношения, осигурява възможност човекът да има история, а в друга – заплашва онова у човека, което е индивидуалният живец в него.

Закономерният отговор на испанския философ според автора на монографията е, че човекът и социалното са две конфликтни, но неразделими реалности. Такава е общата постановка в ортегианската теория на социалното. Ортега-и-Гасет обаче не остава на това абстрактно ниво. Както отбелязва в „Човекът и хората“, „за да видим шуплите на камъните, с които е изградена една катедра, трябва да престанем да виждаме катедралата“. В много от произведенията си той подлага на деконструкция една или друга човешка дейност, за да открие как се реализира това конфликтно дуално единство между персоналното и социалното. По тази причина според Копринаров анализът на ортегианското учение за социалното се разполага в различни полета – като анализ на фигурите на реалността и онтологията на езика (на това е посветена първата глава); като проследяване на възможностите на културата да бъде посредник между социалното и индивидуалното (тема на втората глава); като анализ на историята, чийто развой е възможен тъкмо от единството и борбата между персоналното и социалното (темата на третата глава).

6. На основата на осъществения по-горе анализ Л. Копринаров обосновава гледището, че Ортега-и-Гасет не е анахроничен автор. Той смята, че като живеем в „епоха на масите“, както Московичи определи XX век, не можем да не се ползваме от важните наблюдения и подходи на Ортега-и-Гасет, който е сред фундаменталните автори на съвременния дискурс за масите. Ето защо в монографията се защитава тезата, че Ортега-и-Гасет има по-голяма заслуга в теорията за масовото общество от приписваната му заслуга като автор на аксиологическо понятие за масите. Той прави нещо по-важно – разглежда масите като резултат от осъществяване на проекта на Модерността.

В разглеждания план в монографията се формулира и позицията, че в първата половина на XX век Ортега-и-Гасет е съумял да долови тенденции и да оформи такива тези, които са сякаш с днешна дата – за двойствените ефекти на социалното в човешкото битие; за езика, явяващ се едновременно условие за себеизявата на човека и властова структура; за културата като екзистенциална сигурност и същевременно инструмент за самоотчуждение; за техниката като денатурализиране на човека и т.н.

7. Необходимо е специално да се посочи още един изключително важен аспект в книгата на Л. Копринаров, а именно това, че широтата на разглежданите теми в контекста на въпроса за социалното е продиктувана не само от теоретични, но и от практически съображения. Ортега-и-Гасет е автор, който присъства в учебните програми по социална философия, естетика, философия на историята, културознание, социология на изкуството и др. Монографията, в която не само се разглежда широк спектър от теми на посочените учебни дисциплини, но и се дава много интересна и богата хронология на творчеството на Ортега-и-Гасет през призмата на историческия и културния контекст на епохата, в която е живял, и се представят оригинални, знакови за творчеството на философа произведения, може да бъде полезна на студенти и читатели с различни специалности.

8. В заключение заслужава да се обърне внимание и на това, че за разлика от много други, имащи претенции за „висока научност“ книги по философия, представяната монография е написана на стегнат, точен, разбираем език. Така тя изпълнява в голяма степен и идеала за писане на философски текст на Хосе Ортега-и-Гасет – идеал, към който той се придържа в цялото си впечатляващо творчество.

БЕЛЕЖКИ

1. Копринаров, Л. (2010). *Социалната философия на Хосе Ортега-и-Гасет*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“.

Assoc. Prof. Boris Manov, PhD
✉ South-West University „Neofit Rilski“
66, Ivan Michailov Str.
2700, Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: bmanov@swu.bg